

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

DE PRAKTIJK

Nico Brandjes ¹

Smoke gets in your eyes

Als ze belt voor een eerste afspraak klinkt haar stem zelfverzekerd maar net iets te vrolijk, enkele dagen later in de spreekkamer slaat dit snel om.

Nieske, beleidsfunctionaris bij een overheidsinstelling, 35 jaar oud, vertelt dat ze na een slopende relatie van ruim tien jaar, waarin zij de kar trok, de handdoek in de ring gooide. In de herstelfase ontmoet ze Mike, een vijf jaar jongere *labour contractor* uit Engeland. Mike werkt al een paar jaar als bemiddelaar voor een Engels uitzendbureau dat vakmensen uit Groot-Brittannië levert aan Nederlandse bedrijven, hij is in 2001 gescheiden van zijn Nederlandse vrouw. Hij ziet zijn twee kinderen (twee en vier jaar) regelmatig, maar is er met zijn ex nog lang niet uit.

Nieske had het op dat tijdstip niet kunnen dromen, maar het gebeurt, ze valt als een blok voor Mike. Binnen drie maanden besluit ze bij hem te gaan wonen en ze zegt de huur van haar woning op. De ontzuivering komt als ze na nog eens drie maanden ontdekt dat Mike niet is gestopt met roken, een van haar weinige eisen voordat ze bij hem introk. In haar gezin van herkomst is roken een taboe, waardoor het 'breken van deze belofte' nog meer lading krijgt en als verraad wordt ervaren. Belangrijker nog is het verlies aan vertrouwen, dat er stevig inhakt.

Tijdens het eerste gesprek, waarin ikzelf op de achtergrond steeds een stem hoor die zegt 'wel wat snel van stapel gelopen dame, was dat niet een beetje naïef', peil ik of Mike genegen zou zijn de volgende keer mee te komen en maak ik een genogram. Ik doe dat vrijwel altijd in een eerste of tweede gesprek, de achtergrond krijgt hierdoor kleur en de kans op verrassingen later is minder groot.

Uit het genogram wordt duidelijk dat Nieske een kind is uit een gezin met twee kinderen. Ze heeft een broer, Jochem. Vader is medisch specialist en moeder huisvrouw. De ouders zijn tien jaar geleden gescheiden na veel strijd en onbegrip. Hierna volgde een periode waarin moeder steeds verder in de greep komt van een bipolaire stoornis.

Het is vooral Nieske die zich al als jong kind het ongeluk van haar ouders aantrekt en constant tussen de ouders opereert en bemiddelt.

¹ Nico Brandjes is werkzaam als systeemtherapeut in eigen praktijk in IJsselstein.

Na de scheiding blijft ze aan het 'werk', enerzijds bezorgd om moeder, anderzijds omdat ze vader praktisch elke dag ziet vanwege haar twee paarden die nog steeds bij hem zijn gestald. Vader is niet op de hoogte van haar problemen. Nieske schaamt zich een beetje dat zij zich in zo'n korte tijd in de nesten gewerkt heeft, maar er is ook nog een andere reden dat ze vader ontloopt. Haar emotionele afstand ten opzichte van haar vader heeft te maken met de felheid waarmee zijn vijftien jaar jongere vriendin, een collega-specialist, hun territorium afgrenst. Een vluchtige overweging om vader te betrekken bij de gesprekken met Nieske wordt hierdoor afgesneden, zij wil het niet. Dit alles maakt het niet makkelijker om haar relatie met moeder met een kritische blik te volgen, omdat die er in haar ogen veel slechter vanaf is gekomen na de scheiding. Als moeder vanuit vage motieven haar auto aan de kant doet, maar Nieske wel drie maal per week laat opdraven, vindt ze dat lastig en vervelend, maar ze heeft er geen adequaat antwoord op omdat ze bang is haar moeder te kwetsen.

Bij het volgende gesprek is ook Mike aanwezig. Hij is coöperatief, maar is ook op zijn hoede. Hij lijkt oprecht in zijn spijt dat het zo is gelopen, begrijpt Nieske's woede, maar kan er voor nu niets anders van maken, zegt hij.

Zijn genogram laat een *lower middle-class family* zien, met hun wortels in een arbeidersmilieu. Zijn vader is acht maanden geleden overleden aan een hartaanval op zijn achtenvijftigste, een kleine ondernemer, eigenaar van een bouwbedrijf in Yorkshire. Moeder is huisvrouw, Mike de jongste van de vier kinderen. Een traditioneel gezin, waarin vader voor de jongens het voorbeeld is hoe je het leven leeft. En als dat soms botst met de werkelijkheid dan is moeder er om dit achter de schermen bij te praten en er voor te zorgen dat het in de voorwaardelijke sfeer aan niets ontbreekt.

Het roken krijgt een extra lading omdat zijn vader ook rookte, een te hoge bloeddruk had, te zwaar was en te weinig bewoog. Mike is hierin een evenbeeld van zijn vader. Hij zit achter het stuur, ontvangt klanten in zijn kantoor aan huis of zit achter zijn computer. Als het roken aan bod komt, geeft Mike aan dat hij dit zelf ook een heel lastig probleem vindt en dat er genoeg redenen zijn om er wat aan te doen. Maar ook wordt duidelijk dat hij bezeerd is door de felle reactie van Nieske en zijn hakken in het zand heeft gezet. Vanuit mijn achtergrond in de verslavingszorg weet ik hoe belangrijk het is om er achter te komen hoe het staat met de balans van plussen en minnen rond het stoppen met roken.

Ik interview hem om zijn motivatie en bewustwording te peilen en te ontdekken waar hij in dit proces zit (Miller & Rollnick, 1991). We lijken te starten met een verslavingsbehandeling omdat er consensus is over de noodzaak te stoppen, met aandacht voor het verlies

van vader en de deuk in de relatie met Nieske. De behandeling strand binnen enkele weken op een norse dwarsigheid van Mike en een wanhopig steeds verder opgeschroefd *pushen* van Nieske. Elke opdracht aan hem eindigt in het niets, wat weer een fel commentaar van haar oplevert. Het mislukken van de opdrachten stapelt zich bovenop de krenking van zijn 'verraad'. Afspraken thuis over roken komt Mike na, maar dat is nauwelijks voldoende om Nieske wat vriendelijker te stemmen. Het lijkt of ze vooral boos op zichzelf is en twijfelt of het dit allemaal wel waard is. Zij heeft het gevoel alleen te staan in haar 'strijd'. Na vier afspraken geeft Mike aan dat hij niet meer komt. Met zoveel woorden maakt hij duidelijk dat hij de vorm, de inhoud en het tijdstip wil bepalen van het stoppen met roken en zover is het nog niet. Hij oogt niet gezond, krijgt medicatie voor zijn bloeddruk en belooft zichzelf elke dag te gaan trainen, maar schuift die dag steeds voor zich uit. Nieske is woedend, gekrenkt en besluit in de laatste gezamenlijke zitting om voorlopig bij een vriendin te gaan wonen, weg van de onwil, weg van de stank van zijn sigaretten die nog elke dag haar uitzicht op geluk blokkeren.

Zelf blijf ik achter met de vraag of ik hem genoeg gesteund heb en tegelijkertijd Nieske misschien meer had moeten stoppen in haar kruistocht tegen het roken. Het is mij wel duidelijk dat het bij Mike gaat om een erezaak, maar of Nieske dat ook zo wil zien betwijfel ik. De felheid waarmee ze hem achtervolgt, laat hem, denk ik, weinig ruimte om zijn eigen startpunt te bepalen. Omdat er geen gemeenschappelijke probleemdefinitie is, is er ook geen gemeenschappelijk doel. Ik overleg nog even met de huisarts die aangeeft dat hij zich ook wel wat zorgen maakt over de mate van stress en de hoge bloeddruk van zijn patiënt, maar hij legt zich neer bij het tempo van Mike en dat staat op dat moment op nul. Als Nieske belt en terloops zegt dat Mike veel op stap is met de 'boys' en dat er op zo'n avondje stevig wordt feestgevierd zodat hij op de 'day after' wankel op zijn benen staat, neem ik inwendig afscheid van beiden. Ik heb niet het gevoel dat ik hen nog 'binnen kan houden'. Ik heb voor beiden begrip maar zie dat er weinig ruimte is overgebleven om hen dit duidelijk te maken.

Tot mijn verrassing belt Nieske drie weken later en vraagt om een individuele afspraak. Ze woont nog steeds apart. Het contact met Mike staat op een laag pitje. In het gesprek vertelt ze dat het haar intussen is opgevallen dat er enige samenhang is tussen haar omgang met haar ouders, met Mike en met haar vorige vriend en dat ze ondanks al haar inspanningen er niet gelukkiger van wordt. Daar wil ze graag over praten, Mike laat ze maar even. Ik overweeg te vragen of ze samen komen maar zie daar vanaf, omdat zowel Mike als

Nieske nu duidelijk kiezen voor een eigen route en nu niet open staan voor relatietherapie. In de gesprekken die volgen met Nieske staan we uitvoerig stil bij haar rol als *go-between*, wat hij haar oplevert en wat hij haar kost. Opvallend is bijvoorbeeld de alertheid die ze in de loop der jaren heeft ontwikkeld op het moment dat er spanningen waren tussen de ouders en haar pogingen om het onmogelijke te verbinden, die haar hebben gevormd. Maar ook staan we stil bij haar boosheid dat het niet gelukt is en dat vader er blijkbaar zoveel beter uit is gesprongen met zijn jonge vrouw. We constateren dat haar moeder na de scheiding wel zelfstandiger is geworden, ze moest wel, maar dat dit voor Nieske weinig verlichting geeft. Juist in haar aanwezigheid lijkt moeder zich vooral als lijdend voorwerp op te stellen. We bezien Nieske's onvermogen om acties van moeder door een kritische bril te bekijken als zij zich gemanipuleerd voelt. Nieske komt klem te zitten omdat zij medelijden heeft met haar moeder en haar als slachtoffer ziet, tegelijk ergert zij zich aan haar manipulaties. Het lukt haar niet om de confrontatie met haar vader aan te gaan en haar boosheid over de geschiedenis te uiten. Zij durft dit niet vanwege de te verwachten felle reacties van zijn vriendin en omdat ze afhankelijk is van de *goodwill* van hen beiden, vanwege de paarden. Ze voelt zich zo aan alle kanten klem zitten en verwijt haar broer Jochem dat hij geen mening heeft en haar voor alles laat opdraaien.

De kentering in deze impasse uit zich het eerst tegenover moeder. Al snel is daar de dag waarop ze trots vertelt dat het haar gelukt is om nee te zeggen tegen moeder en toch vriendelijk te blijven. Ze merkt ook dat de interactie met moeder verandert, dat moeder meer verantwoordelijkheid neemt voor haar eigen zaken en beter tegen het nee van haar dochter bestand lijkt dan Nieske ooit voor mogelijk hield. Met vader gaat dat moeilijker, hij is al zeventig, maar werkt nog minimaal drie dagen in zijn praktijk en heeft daarnaast een druk sociaal leven. Zijn agenda wordt volgens Nieske voor een belangrijk deel door zijn vriendin bepaald. De uitkomst hiervan is dat ze nog steeds het gevoel heeft dat ze in het leven van vader geen grote rol speelt, al ziet ze hem dagelijks. Haar wens om met hem de afgelopen jaren nog eens onder de loep te nemen, schuift steeds op; haar angst voor een afwijzing maakt haar onzeker waardoor ze de confrontatie uitstelt en haar boosheid daarover richt op haar 'stiefmoeder'.

Tussen de sessies door valt het mij op dat haar boosheid op vader zich veel minder vertaalt in actie dan haar boosheid op moeder. Ik denk dat haar angst om vader te bruuskieren veel groter is dan haar angst om zijn vriendin tegenover haar te vinden. Confrontatie met vader blijft uit, met moeder zoekt ze die steeds meer op. Het lijkt me dat ze ten opzichte van haar vader meer een indirecte strategie hanteert. De

partner-relatietherapie is overgegaan in een individuele systeemtherapie en ik maak mijzelf ervan bewust dat overdrachtdynamiek, vooral als het om haar vader gaat, op de loer ligt. Ik stimuleer haar het gesprek met hem aan te gaan, maar gaat ze het gesprek met mij wel aan en hoe kan ik haar stimuleren of uitnodigen mij niet te ontlopen?

Mike komt af en toe, zijdelings, ter sprake. Het gaat dan eerder over zijn kinderen, zijn gemier met zijn ex, het werk en de naderende eerste verjaardag van het overlijden van zijn vader. Ze gaan samen in het najaar op vakantie naar Amerika. Als ze terug zijn, vertelt ze langs haar neus weg dat ze weer bij hem woont. Maar ook dat ze het bezopen vond hem rokend naast de auto te zien staan midden in het Yellowstonepark en dat ze er van walgde dat hij 's ochtends zijn eerste sigaret rookte op het balkon van het motel en haar daarna een zoen wilde geven.

Begin november meldt ze als een onbelangrijk detail dat Mike direct na Amerika is gestopt met roken, ondersteund door medicatie van de huisarts, en tegelijkertijd is begonnen met fitness en squashen.

Begin januari zijn we aan de afronding toe, voor Nieske lijken er veel stukjes op hun plaats te vallen. Nadat vorig jaar een van de twee paarden is gestorven, is nu haar pony van 29 jaar gevolgd. Op 30 december moest ze hem laten inslapen. Vader belde een paar keer uit Australië, waar hij twee maanden met zijn vriendin is, om naar het dier te informeren. Op de dag dat het zover is kon Mike niet mee omdat zijn kinderen er zijn, broer Jochem belde dat hij meeging. Er is nu nog één paard, vorig jaar gekocht, gehaald en verzorgd door Nieske. De beide paarden die nu dood zijn, waren deel van de familie die zelf niet meer intact was.

Een nieuwe stap is dat Mike en Nieske samen een ander huis hebben gekocht met ruimte voor een stal en land genoeg om te rijden. Hier komt Mike makkelijker achter zijn bureau vandaan. De kerstdagen, voor Nieske een angstig vooruitzicht vanwege de dood van Mike's vader en de aanwezigheid van zijn moeder, verlopen rustig in een sfeer van liefdevolle herinnering en het gevoel dat het leven weer zijn nieuwe bedding heeft gevonden.

Nieske's moeder laat weten dat ze niet komt omdat 'de moeder van Mike de gelegenheid moet hebben een band met haar kleinkinderen te krijgen'. Nieske blijft rustig als ze moeder vertelt dat ze op haar gerekend hebben en dat zij zich niet ongerust hoeft te maken over Mike's moeder. Haar moeder handhaaft haar besluit. Nieske voelt zich niet meer schuldig of gemanipuleerd zoals een jaar geleden.

In de laatste zitting staat ze stil bij haar vader, blij dat hij er was toen ze hem nodig had rond het overlijden van hun paard. 'Misschien heeft hij het wel al die tijd lastig gevonden dat ik zo intens met moeder

bezig was en hem ook elke dag tegenkwam, misschien was voor hem al te duidelijk zichtbaar dat ik hem nog steeds veroordeelde voor wat hij, in mijn ogen, moeder had aangedaan en was dit ook een obstakel om contact te maken met zijn vriendin', zegt ze peinzend.

Ik denk dat het bijna dagelijkse verkeer van vader en dochter niet alleen haar, maar ook zijn ontwikkeling geremd heeft, en dat beiden leken te berusten in het onvermogen los te komen van het verleden.

Ik blijf zitten met een onbeantwoorde hypothese over de interactie vader-dochter, vanwaar die machtsstrijd of het onvermogen met elkaar in gesprek te komen? Ik geloof niet dat (alleen) de vriendin dit heeft weten tegen te houden. Het is frappant dat er pas iets gebeurt als beiden duizenden kilometers bij elkaar vandaan zijn en dat Nieske het zich herhalende gebaar van betrokkenheid van vader oppakt als een doorbraak in haar relatie met hem. In het vervolg zal ze hem veel minder zien omdat ze samen met Mike haar eigen stal heeft.

Naast de evaluatie gaat het gesprek vooral over wat er de komende maanden allemaal moet gebeuren rond de verhuizing en het nieuwe huis, maar ook over wat de veranderde geografie voor ieder zal gaan betekenen. Mike en zij hebben nu wat vaker aanvaringen over wat er allemaal moet gebeuren in het nieuwe huis en over het feit dat Mike zoveel slordiger is in het plannen dan zij, maar de problemen worden oplosbare zaken in plaats van onneembare obstakels. Nieske blijft wel bijhouden wat Mike allemaal doet om zijn nieuwe leven inhoud te geven. Ze weet welke medicijnen hij gebruikt, wanneer hij gaat squashen en welke voorzieningen in het nieuwe huis goed voor hem zijn. Ze moet soms op het puntje van haar tong bijten, maar Mike zal van haar niet horen wat hij zou moeten doen. En daar is ze tevreden over. Als ze mijn kamer uitloopt, is ze net zo zelfverzekerd als de eerste keer, maar nu lijkt ze echt vrolijk.

Mike, aan de telefoon, is nog echt Mike, hij lacht wat en met net zoveel branie als ik hem heb leren kennen, geeft hij aan dat alles oké is.

Als ik terugdenk aan de fasen in deze therapie dan ben ik verrast door de veelheid aan invalshoeken (paar, ouder-kind, individueel) en door de uitkomst, waarin alle facetten weer bij elkaar lijken te komen. Een uitkomst die ik deels verwachtte, maar die mij ook, zeker na het afhaken van Mike en Nieske, een prachtige kijk gaf op het landschap waarin dit alles zich afspeelde.

Literatuur

Miller, W.R. & Rollnick, S. (1991). *Motivational Interviewing: Preparing People to Change Addictive Behavior*. New York: Guilford Press.